

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Bengtsson,
 Härad: Allbo Adress: Brunshult, Hjortsberga.
 Socken: Hjortsberga Berättat av: _____
 Uppteckningsår: 1932. Född år _____ i _____

Uppteckningen rör

	sid.
"Listena-Johannes" anlitas vid sjukdomar, åter- skaffade tjuvgods.....	1-2.
"Litena-Daniel", - klok, botade sjukdomar m.m....	2-4.
En soldat slår vad med en annan att han kan lyfta en "löttsten" med lillfingret.....	4-6.
Att iakttaga med nyfött barn.....	7
Barndop.....	7
Kyrktagning.....	7-8.
Bröllopsed.....	8.
Dödstyda under vigsel.....	9.
Nyinflyttning när månen var i nedan.....	8.
Giva akt på om det var man el. kvinna, som sist lämnade gården när likfärd lämnade huset.....	8.
Fågel hackar på fönstret - dödsfall.....	8.
Rita kors över dörrposten vid påsk - mot onda makter.....	8-9

16 sid.

Piska barnen med ris långfredagen.....	9.
Påskdagen dansade solen runt.....	9.
Midsommarbukett.....	9.
Förbud på midsommardagen.....	9.
Olsmässedagen voro allaskator i Blåkulla.....	9.
Lägga grovhacket gränris u. bordet julafton , - kornet skulle få stora ax.....	9.
Den som kom först hem från julottan skulle först hinna med arbetet under året.....	10.
Skrämma skata juldagen, - så blev man lätt hela året	10.
Sken solen juldagen - gott om nötter det kommande året,.....	10.
Julbrödet vid vårarbetet.....	10.
Vid vårbrukets slut skulle alla redskap lövas med kvistar av ett fruktbärande träd.....	10.
Första höbördan skulle bäras in av en kvinna, så blev det många kvigkalvar.....	10-11.
Lägga kvicksilver i tröskeln och grishoarna.....	11.
Stål i sjökanten när man skulle bada, - näcken.....	11.
Bära stål på sig, när man gick i skogen, - mot skogsnuvan.....	11.
Stål vid tröskel då man ledde ut ko, som kalvar....	11.
Bära bort otur med kreatur..... m	11.
Ej tinga bort eller tala om smågrisar förrän dessa voro födda.....	11.

	sid.
Ej gå i ladugården på fastande mage.....	11.
Vränga tröjan vid vilsegång.....	12.
Hur man borde förfara, då man blivit ormbiten....	12.
Pannkakelyte.....	12.
Skena med illa omtyckt kvinna.....	12.
Hur illa omtyckt karl "näpstes".....	12-13.
Öknamn på Hjortsbergaborna.....	13.
Vårdträd.....	14.
Älvådrakällan.....	14-15.
Offörkälla.....	15.
Geta-Mian, som drog omkring med getter.....	15-16.
Ordstäv.....	16.

4723

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Brunshult, Hjortsberga den 25/2 1932.

Herr Lektor Eric Elgqvist, Hov, Växjö.

Härmed insänder jag ånyo till Kronobergs Läns Hembygdsförbunds pristävling några uppteckningar av gamla seder, sägner m.m., som jag hört berättas av mina föräldrar och min mormor. En del av dessa voro i bruk i mors hem, när hon växte upp.

Angående Tor, Oden och Loke så har inte de gamla personer som jag rådfrågat, hört någonting om dem. Inte heller vet någon, om det funnits någon 'bruasten' i Hjortsberga.

Hoppas att dessa uppteckningar ha intresse för hembygdsförbundet.

Med utmärkt högaktning

Tage Bengtsson.

I. S A G O R.

Litena - Johannes.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1.

Litena - Johannes bodde i en liten stuga vid Vret, Hjortsberga. Han beskrives som en man av medelstorlek med talförtunga och kvick i vändningarna. Han anlätades allmänt vid benbrott, vrickningar, blodgång, till att döva värk, återskaffa allting och tjuvgoods m. m. För denna senare egenskap var han fruktad av alla tjuvar. En del trodde inte, att han kunde göra något övernaturligt utan endast var bra att lita till vid kroppsliga sjukdomar. Följande har jag hört berättas om honom: En bonde i Hyggestorp, Ryssby hade brutit benet av sig och led av svåra plågor. Bud sändes till Litena-Johannes att komma och spjälka benet. Efter en tid förflutit varvid man antog, att budet hunnit fram till Liten och denne därför hunnit läsa bort värken, försvann denna alldeles. Senare på dagen anlände Litena-Johannes själv och spjälkade benet, varvid det befanns att man gissat rätt beträffande tiden då budet anlönt till Johannes

Litena-Johannes kunde bota allting och återskaffa tjuvgoods

han spjälkar ett ben, som är brutet

och denne läst bort värken.

I Hjortsberga fanns förr en skomakare, som hette "Litena-Daniel". Han var släkt till Litena-Johannes. Daniel hade en gång blivit av med tio kronor. Han höll ett förskräckligt väsen och sade sig nog skola ställa om att det blev uppdagat, vem som hade stulit sedeln. På ett av de ställen, där Daniel varit och arbetat, råkade hustrun riva sig på en rostig spik. Kallbrand tillstötte, och armen måste amputeras jäms med axeln. Genast satte förtälet denna händelse i samband med skomakarens försvunna tickrona och att Litena-Johannes som straff därför "tagit bort" hennes arm. Folk, och särskilt de mindre ärliga, fingo nu ännu större respekt för Litena-Johannes, och saker, som man blivit av med, kommo tillrätta av sig själva.

Min morbror besökte Litena-Johannes för att låta döva bort tandvärk. Han varseblev då, att Litena-Johannes hade borrarat ett stort hål i väggen intill sin säng. På tillfrågan

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2.

Liten-Daniel
blir av med
10:-, som kom-
ma tillrätta

en kvinna mis-
ter sin arm
och tros om
att ha tagit
de tio kr.,
och får som
straff detta.

4723

vad detta skulle vara till svarade Johannes: "Jo, de` ska` ja` tala om för de`, here. Strax härutanför min stu`a har ja` lagt ut `åtel` till räv, å nu kan ja` se genom hålet, när räven kommer, å då stecker ja` ut bössan å knäpper han." Men tandvärken lyckades inte Johannes bota, så min morbror trodde inte mycket på undergörarens förmåga.

Min far, som idkat gårdfarihandel med tyger i femtioett år, saknade en gång när han befann sig i Slätthög, en tygpacke. Han trodde, att den blivit stulen, men han kunde inte begripa hur det tillgått, då hans lass inte bar spår efter någon åverkan. Repen, som höllo fast presemningen, voro knutna på samma säregna sätt som han brukade göra. Han vände sig till Litena-Johannes med förfrågan, om denne kunde säga, om tygpackan var stulen eller på annat sätt kommit bort. Detta kunde Litena-Johannes ej bestämt avgöra, men lovade att ställa om, så att tygpackan kom tillrätta. "Du kommer att själv finna den," sade Johannes. Detta trodde inte far på utan tänk-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3.

Liten kan ej
bota tandvärk

en tygpacke
kommer bort,
man tror den
är stulen

te: tygpacken får jag nog aldrig se mera. En tid därefter, när han kom hem till Elganäs, Hjortsberga, fick han reda på, att packen befann sig hos en bonde därstädes. Han hade ett halvt år tidigare besökt Elganäs och då lassat från vagn till släddon, varvid han råkat glömma tygpacken.

tygpacken kom
mer tillrätta

På Espetuna västregårdsägor i Blädinge finns en sten, som kallas `lötttestenen`. Den ligger upplagd på en annan stor "lötttestenen" re, jordfast sten. Angående denna stens tillkomst har min mormor (född i Katåsen, Blädinge 1840) berättat följande: Västregårdsbonden hade odlat en åker, och för att få bort stenen anordnade han körhjulpe. Bland deltagarna befann sig två körhjulpe anordnas för att få bort sten från åkern soldater, Sköld från Norra Vare och Lindahl från Södra Vare. Bägge två ovanligt starka karlar. Man hade just kört bort alla stenen utom en stor, illavuren sten. Bönderna beskärmade sig över, hur de skulle lyckas få upp denne på stensläpan. Då kom Skölt. "Vad står ni och grumsar över," sporde han. "Jo, vi orkar inte få upp stenen på släpan," svarades det. "Tvi

tusan, vad är ni för ena stackare, som inte orkar lyfta den lille stenen! "Den kan jag ta med lillfingret," försäkrade Skölt. -- "Åja skräpp lagom," menade Lindahl, som även kom tillstädes. Nu blev Skölt, som var en stursk och tjurig natur, uppretad och sade: "Jag sätter upp med dig, att jag skall lyfta stenen med lillfingret, om du snor en oxatöm om den." -- "Jag sätter upp tvåhundra daler, att du inte förmår rubba den från marken," försäkrade Lindahl. -- "Jag sätter emot min grinta kviga," sade Skölt. Man slog till, och de övriga hjälpkarlarna skulle var vittne. En oxtöm hämtades och virades flera varv omkring stenen. Alla karlarna trodde fullt och fast att Skölt skulle förlora, och deras tvivelsmål retade upp honom ännu mera. I desperationen, fattade han med lillfingret tag i tömmen, och med uppbyggande av hela sin betydliga styrka lyckades han få upp stenen på släpan. Bönderna häpnade över ett sådant ovanligt kraftprov och vättrade upp stenen på en annan jordfast sten och kallade den för 'lötte-

Skölt och
Lindahl slå
vad, varvid
Skölt vinner

4723

stenen`. Ryktet om denna bedrift spriddes vitt omkring och var ett allmänt samtalsämne en lång tid efteråt. Händelsen inträffade 1847 eller -48. Men Skölt blev efter denna händelse aldrig sig mera lik. Högra armen blev fördärvad , och han dög aldrig mera till att utföra ett ordentligt dagsverk. Efter några års förlopp avled han.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6.

4723

*Upptege Bengtsson
Göteborg*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7.

II. Gamla seder bruk och föreställningar.

När ett barn var fött, finge man ej låta elden slockna i spiseln, förrän barnet var döpt. Om barnets hals skulle man binda en röd bomullstråd som igenkänningsmärke, så inte trollen skulle lyckas förbyta det.

En mansperson skulle ej besöka ett hus, där det fanns en odöpt, ty han kunde då lätt bliva av med sin mössa.

Misstänkte man, att man hade en bortbyting i sitt hus, skulle man elda upp en duktig brasa i ugnen, sätta barnet på grisslan och låtsa, att man ville skjutsa in det i ugnen. Trollen skulle då genast komma och nappa till sig barnet och lämna det rätta i stället.

Om det blev tvillingar, en gosse och en flicka, skulle man vid kristningen döpa pojken först. Döpte man flickan först, finge hon skägg, medan pojken bleve skägglös.

När en kvinna skulle kyrktagas, skulle hennes föregångskvinna hava en vit, spetskantad näsduk innehållande

konfekt och en parfymflaska. Av dessa håvor skulle kvinnorna, som hörde till samma bänkalag, undfågnas. Ville man vara riktigt generös, utökades välfägnaden till bänkarna intill.

Vid bröllop skulle bruden ha två tallrikar och lägga lika mycket mat på vardera. Det som var på den ena tallriken skulle bruden själv äta opp, den andra tallriken skulle hon ge förste fattige, som kom till gården.

Om en av kontrahenterna vid brudvigsel snavade när de gingo fram till altaret, skulle denne dö inom kort.

När ett nygift par flyttade in i sitt nya hem, skulle detta försiggå på kvällen, när månen var i nedan.

När en likfärd lämnade huset, skulle man ge akt på om det var en man eller kvinna, som sist lämnade gården. Var det en man, blev det en man, som dog härnäst i huset. Likadant om det var en kvinna.

Om en fågel hackade på fönstret, betydde det dödsfall.

Vid påsk ritade man med kol ett kors över dörrposten,

Fr.
Hjortsberg
1932

Uppf. Tage Bengtsson

4723

för att utestänga onda makter.

Långfredagen skulle barnen piskas med ris, så blevo de snälla hela året.

Påskdagen trodde man solen dansade runt av glädje över frälsarens uppståndelse.

Midsommarafton skulle man plocka en bukett av alla slags blommor och hänga upp i taket. När den blev torkad, använde man den som botemedel.

Midsommardagen skulle man hava en röd pion med sig i kyrkan. Denna skulle sedan tillvaratagas och användas som botemedel mot blodgång hos kreatur.

Midsommardagen fick man ej plocka blommor eller bryta kvistar av träden.

Olsmässedagen voro alla skator i Blåkulla. Denna dag skulle man ej slå.

Julaftonskväll skulle man lägga grovbarrikt, grovhäckt granris under matbordet, så skulle kornet få stora ax.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9.

4723

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10.

*Småland
Allt
Götalunda
1932*

Vid julottan tog man med sig en ljussax och snoppade talgljusen med. "Skaren" tog man med sig hem och använde som botemedel. Den, som först kom hem från julottan, skulle först hinna med arbetet under året.

Juldagen skulle man skrämma skator, så blev man lätt hela året.

Sken solen juldagen, blev det gott om nötter det kommande året.

Det första betet på våren man plöjde, skulle mat bäras ut till plöjaren på åkern. Brödet skulle vara av julbaket och legat förvarat i kornkistan. Den första fåran man plöjde, skulle man taga jorden, som låg på plogbillen, och därmed gnida oxarnas nackar.

När vårbruket var slut, skulle alla redskap och arbetsdon lövas med kvistar av ett fruktbärande träd, t. ex. hallris, äppel, päron, och oxelkvistar m.m.

Ville man, att det skulle bli många kvigkalvar skulle

den första höbörden bäras in av en kvinna.

När en ko hade kalvat och man första gång ledde ut henne, skulle man lägga stål vid tröskeln, som kon skulle gå över.

Om man hade otur med kreatur så att många dogo, skulle man taga det döda djuret och slänga in det på en grannes ägor. På så sätt bar man bort olyckan.

Man skulle ej tvinga bort eller tala om smågrisarna förän dessa voro födda, ty det bådade otur.

Man skulle ej gå i ladugården om morgnarna på fastande mage.

I tröskeln och grishoarna skulle man borra hål och däri lägga kvicksilver.

Gick man för att bada, måste man sätta stål i sjökanten för näckens skull.

Gick man åt skogen, skulle man bära stål på sig för att ej bli förvillad av skogssnuan.

Gick man vilse, skulle man vränga tröjan.

Hade man blivit ormbiten, skulle man först försöka slå ihjäl omen och linda den om det bitna stället, varefter man skulle gräva ner den sjuka kroppsdelen i jorden och förbliva i denna ställning till solen gått ned.

Man skulle ej laga till förningspannkaka på söndagen, ty det kunde ha svåra följder med sig. Särskilt om den bakades då gudstjänsten varade och kyrkdörrarna stodo öppna. Om någon kvinna, som befann sig i välsignat tillstånd, åt av pannkakan, kunde barnet få `pannkakelyte`.

Om en kvinna förr i världen gjort sig illa omtyckt, brukade man skena med henne. Man passade på en mörk kväll och lockade ut henne, varefter två förklädda, lättfotade personer togo henne i var sin arm och sprungo med henne, allt vad tygen höllo. Var det en ung, lättbröstad flicka, måste man anordna skjutshåll med ombyte av `dragare`.

Var det en karl, som skulle näpsas, drog man `bommens

marv` med honom. Detta tillgick på följande sätt : Vid ett lägligt tillfälle slog man omkull syndaren, varefter två starka karlar togo en i var fot och springande drogo honom med sig utefter vägen. Ofta hände det att både skinn och kläder ströko med.

Hjortsberga och Kvenneberga utgöra tillsammans ett Pastorat. Både kyrkoherden och komministern voro förr bosatta i Kvenneberga, under det kyrkan är belägen i Hjortsberga. Hjortsberga kallades därför "Prästalösa"- och Kvenneberga "Kyrkolösa" församling. Hjortsbergaborna fingo även förr finna sig i att kallas för "bekhätteboar". Särskilt inom Kvenneberga, som aldrig kunnat tåla sin grannförsamling, detta öknamn allmänt. Detta öknamn hade befolkningen troligen fått, därför att de på grund av socknens rika skogstillgång brände och sålde tjära. Det berättas, att efter ett prästval skickade en präst, som ej blivit vald, i harmen däröver en bekhätta till församlingen.

Prästalösa och Kyrkolösa församlingar kunde aldrig tåla varann

prästalösa även kall. för "bekhätteboar" emedan de brände tjära.

I Sällareboda fanns förr ett vårdträd. En ask. Denna var ihålig och så stor, att tre skräddare kunde sitta inne i densamma och sy. Gustaf Jonasson i Sällareboda hittade inuti trädet ett stort silvermynt från Gustav Vasas tid. Detta sålde han till länsman Hjertkvist. Folket i Sällareboda hade så stor respekt för trädet, så de vågade inte bryta en kvist från det. Alla medfallna grenar och löv plockades i en hög vid trädets fot. Det berättas, att någon gång i början på artonhundratalet, en av bönderna en dag rävsat ihop en korg löv och strött med detta hos sina grisar. Natten därpå brann hans gård ner, varvid två skomakarepojkar och en piga innebrändes. Denna händelse tillskrevs som hämnd från vårdträdets sida. En stormig dag blåste trädet ned och numera finns intet spår efter detsamma.

I Lyngsåsa finns en källa, som kallas älvådrakällan. Denna benämning har den fått, därigenom att den förr troddes stå i förbindelse med en underjordisk älv. Det berättas, att

ett vårdträd,
en ask, som
var stor så
3 skräddare
kunde sitta
inuti och sy

folket hade
stor respekt
för trädet.

källan en gång svämmade över och hotade dränka hela byn. När man lade sig ner på marken och lyssnade, hördes det hur älven brusade inunder jorden. I sin nöd togo byborna och stoppade ner i källan ett par tvillingstutar och en tjäderbolster, för att därmed blidka näcken. Genast dessa voro försvunna i djupet upphörde översvämningen.

I Garphult finns en källa, som kallas off~~f~~erkällan. En bonde öste en gång källan och hittade då elva gamla kopparmynt i den.

I en (numera G. Korsberg tillhörande) hage i Brunshult, belägen cirka trehundra meter fråna landsvägen, finns två gamla gravar. Gravkullarna äro runtom besatta med stenar. Intill dem är en cirka 70 cm. smal, spetsig sten upprest. Inskrifter saknas. Dessa gravar har aldrig varit föremål för undersökning av sakkunnig.

Tillägg till förut insända bidrag.

Geta - Mian hade av en snickare i Bäck, Hjortsberga, be-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

15.

älvådrakällan
svämnar över,
men översväm-
ningen hämmas
till slut av
folket genom
övernaturliga
ting

ställt en vagn, som skulle dragas av två bockar. Men antingen hon nu glöde av saken eller åtrade sig, nog av, hon hämtade aldrig vagnen.

När min morbror exerceerade på Kronobergshed, kom Geta-Mian dit. Beväringarna sutto just och spisade middag, varvid några killingar hoppade upp på borden och började spatsera på dessa till krigarnas stora förnöjelse.

Till en utställning i Stockholm ämnade Geta-Mian draga iväg med sina getter, men under denna resa sjuknade hon och dog.

Ordspråk: "Nu reser vi", sa Mackalelle, och så drog han med sin kärra.